

6

**Millî Mücadele
Yıllarında Isparta
Sancağında Eğitim**

**Education in Isparta Sanjak
During
the the National Struggle**

Kerim Sarıçelik

Millî Mücadele Yıllarında Isparta Sancağında Eğitim

*Kerim Sarıçelik**

Özet

Isparta Sancağı erken dönemden itibaren inşa edilmiş birçok medrese ile köklü bir eğitim geleneğine sahipti. 19. yüzyılda eğitim modernleşmesine bağlı olarak yeni modern okullar açılmış, klasik temel eğitim kurumları olan sıbyan mektepleri de ıslah edilme yoluna gidilmişti. Bu yüzyılın sonunda sancakta medreselerin ve bu kurumlara devam eden talebelerin sayısı hızlı bir ivmeyle artmıştı. II. Meşrutiyet Dönemi'nde yeni inşa edilenlerle birlikte sancakta yetmiş iptidai, altı rüştiye, bir idadi, bir darülmualimin ve onlarca medrese eğitim-öğretim vermekteydi. Sancak eğitimi hem nicel hem de nitel bakımdan belirli bir düzeye erişmiş haldeydi. Isparta havalisinde 1914 yılında yaşanan büyük deprem ve ardından gelen Birinci Dünya Savaşı, sancak eğitimi için yıkıcı sonuçlar getirmiştir. Deprem nedeniyle eğitim-öğretim faaliyetleri sekteye uğramış ve yaralar uzun süre sarılamamıştır. Bunun ardından uzun savaşın meşakkatli yılları başlamıştır. Sıkı bir şekilde uygulanan genel seferberlik, birçok eğitim kurumunu öğrencisiz ve öğretmensiz bırakmış, mali sorunlar nedeniyle finanse edilemeyen okullar bir bir kapanmaya başlamıştır. Millî Mücadele Dönemi'nde Büyük Millet Meclisi'nin eğitim meselesini ciddiyetle ele aldığı görülmektedir. Öncelikle öğretmen okullarını çoğaltmak ve askerlik muafiyeti getirmek suretiyle öğretmen ihtiyacı karşılanma yoluna gidilmiştir. Eğitim harcamalarının finanse edilebilmesi için vilayet hususi bütçelerine yeterli tahsisatın konulmasına çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında kapanmış medreseleri yeniden ihya etmek için yeni bir nizamname hazırlanarak müftülüklerden bölgelerinde medrese açmaları istenmiştir. Bütün bu girişimlerin Isparta Sancağında da etkileri görülmüştür. Sancakta halkın da desteği sağlanmak suretiyle 1921 ve 1922 yıllarında birçok okul eğitim-öğretime kazandırılmış, dört medrese de talebe kaydederek tedrisata başlamıştır.

Anahtar Kelimeler

Isparta Sancağı, Millî Mücadele, Eğitim, Medrese, 1914 Depremi

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, ksaricelik[at]erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2827-6132

Education in Isparta Sanjak During the National Struggle

Abstract

Sanjak of Isparta had a deep-rooted education tradition with many madrasas built from the early period. In the 19th century, due to the modernization of education, new modern schools were opened and primary schools, which were classical basic education institutions, were reformed. At the end of this century, the number of madrasas and students attending these institutions had increased rapidly in the sanjak. Along with the newly built ones in the Second Constitutional Era, seventy-two primary schools, six secondary schools, one high school, one teachers college for girls and dozens of madrasas were providing education in the sanjak. Education in the Sanjak had reached a certain level both quantitatively and qualitatively. The great earthquake in 1914 around Isparta and the ensuing World War I brought devastating results for the education in the sanjak. Due to the earthquake, education and training activities were interrupted and the damage could not be repaired for a long time. After this, the grueling years of the long war began. The general mobilization, which was strictly implemented, left many educational institutions without students and teachers. In addition, schools that could not be financed due to financial problems began to close one by one. It is seen that the Grand National Assembly took the issue of education seriously during the National Struggle Period. First of all, the need for teachers was met by increasing the number of teacher schools and introducing military service exemption. In order to finance education expenditures, it has been tried to put sufficient allocations in the provincial special budgets. In order to revive the madrasas that were closed during World War I, a new regulation was prepared and mufti offices were asked to open madrasas in their regions. The effects of all these initiatives were also seen in Isparta Sanjak. With the support of the people in the sanjak, many schools were brought into education in 1921 and 1922 and four madrasas started education by enrolling students.

Keywords

Sanjak of Isparta, Turkish War of Independence, education, madrasa, 1914 Earthquake

1. Giriş

Millî Mücadele terimi, istiklâlini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Türk milletinin topyekûn bir varoluş savaşı verdiği oldukça önemli bir dönemi ifade eder. Mondros Mütarekesi'nden Lozan Antlaşması'na kadar yaklaşık beş yıl süren bu kritik dönemde Ankara'da kurulan millî hükümet, milletin bütün kaynaklarını seferber etmek suretiyle yurdu işgalden kurtarma mücadelesine girişmişti. Bununla birlikte Millî Mücadele önderleri milletin gerçek kurtuluşunun eğitilmiş bir toplumla mümkün olabileceği inancındaydılar. Ancak eğitilmiş toplumlar köklü sorunların üstesinden gelebilirdi. Onlar için eğitimin sürdürülmesi ne kadar zor şartlarda olursa olsun vazgeçilemez, ertelenemez bir görevdi. Öyle ki Millî Mücadele'nin en kritik döneminde öğretmen ve öğrencilerin askerlikten muaf tutulması ve 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da Maarif Kongresi'nin toplanması bu bakış açısının en göze çarpan yansımalarıydı.¹

Ankara Hükümetinin eğitim işlerinden sorumlu birimi olan Maarif Vekâleti, Millî Mücadele yıllarında birçok sorunla yüzleşmek zorunda kalmıştı. Vekâlet, bir taraftan kendi örgütlenmesini sağlamaya çalışırken diğer taraftan İstanbul'daki Maarif Nezaretinin etkisini kırmaya ve Anadolu eğitimini kendisine bağlamaya çabalamıştı. Öte yandan Birinci Dünya Savaşı sırasında ekonomik yetersizlikten ya da öğretmensizlikten kapanan okulları yeniden açmaya, aylarca maaş alamayan öğretmenlerin problemlerini çözmeye odaklanmıştı.

Millî hareketin eğitim politikalarıyla ilgili genel çalışmalar olsa da bunun taşraya yansımalarını inceleyen araştırmalar neredeyse yok gibidir. Oysa taşrada Millî Mücadele Dönemi'ndeki eğitim durumunun bir envanterinin çıkarılması, yerel yöneticilerin ve halkın eğitim konularına bakış açısının belirlenmesi son derece önemlidir. Öte yandan eğitim modernleşmesinin Osmanlı taşrasına kazandırdıklarının bir çerçevesini çizerek Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzlukların eğitime vurduğu darbeyi ortaya koymak, Ankara Hükümetinin çabalarını daha anlamlı ve değerli kılacaktır. İşte bu nedenle Millî Mücadele Dönemi'nde Isparta Sancağında eğitim-öğretim faaliyetlerinin çerçevesinin çizileceği bu çalışmada devralınan eğitim mirası üzerinde de durulması gerekmektedir.

Konya Vilayetinin idari bir parçası olan sancakta güçlü bir medrese geleneği mevcuttu. 19. yüzyılın sonlarına doğru medreselerin ve devam eden talebelerin sayıları devamlı surette artma eğiliminde olmuştu. Öte yandan modern eğitim kurumlarının, vilayet merkezi olan Konya'dan bile daha önce oluşturulmaya başlandığı bilinmektedir. Bölge halkı eğitim-öğretim konusunda son derece duyarlı davranmış, maddi/manevi yardımlarını esirgememişti. Birinci Dünya Savaşı arifesinde sancakta onlarca medrese, bir idadi ve yetmiş adet ilk ve orta derece okul eğitim vermekteydi. Ayrıca Rum ve

¹ Mehmet Okur, "Millî Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Millî ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1 (2005), s. 203.

Ermenilere ait de altı okul bulunmaktaydı.² Fakat 3-4 Ekim 1914 gecesini gerçekteşen ve Isparta, Burdur havalisinde yıkıcı tesirler bırakan büyük deprem ve ardından Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle ortaya çıkan buhranlı yıllar, Isparta eğitimine ağır darbeler vurmuydu. 1914 depreminde kimi eğitim yapıları ağır hasar almış ya da yıkılmıştı. Bunların bir kısmı büyük savaşın getirdiği ekonomik yokluklar nedeniyle tamir edilememiş, virane halde bırakılmıştı. Seferberliğin geniş tutularak öğretmen ve öğrencilerin silahaltına alınması birçok eğitim kurumunu işlevsiz bırakırken bazı okullar da ödeneksizlikten veya binalarının başka işler için kullanılmasından ötürü yetkililer tarafından kapatılmak zorunda kalmıştı.

Araştırmada yukarıda değinilen hususlarla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilecek ve Millî Mücadele Dönemi'nde Isparta Sancağında eğitim-öğretim durumu mevcut kaynakların ışığında aydınlatılmaya çalışılacaktır. Öncelikle yapılması gereken ise çalışmanın evrenini oluşturan Isparta Sancağının mülki yapısını ortaya koymaktır.

2. Isparta Sancağı

Osmanlı belgelerinde adı Hamid ya da Hamidabad olarak da geçen Isparta Sancağı, 1867 yılında oluşturulan Konya Vilayetine bağlı bir idari ünite idi. Sancak, Isparta Merkez Kazası ile birlikte Burdur, Eğirdir, Uluborlu, Asi Karaağaç (Acıpayam) ve Tefenni kazalarından meydana gelmekteydi.³ 1872 yılında Burdur kazası, Tefenni ve Asi Karaağaç kazalarının katılmasıyla bir sancak haline getirildi. Hamidabad Sancağı da Isparta, Eğirdir, Uluborlu kazalarıyla birlikte Yalvaç ve Karaağaç kazaları dâhil edilmek suretiyle yeniden teşkilatlandırıldı.⁴ Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara Hükümetinin 18 Haziran 1920 tarihinde aldığı kararla Isparta Sancağı, Konya Vilayetinden ayrılarak bağımsız bir liva haline getirilmiştir.⁵ Bu dönemde merkez kaza Isparta'nın Keçiborlu ve Ağros nahiyeleri ile elli iki köy yerleşimi, Uluborlu Kazasının Senirkent nahiyesi ve on bir köyü, Yalvaç kazasının Hoyran nahiyesi ve otuz dört köyü, Karaağaç kazasının Afşar nahiyesi ve kırk sekiz köyü, Eğirdir kazasının da Barla ve Pavlu nahiyeleriyle altmış üç köyü bulunmaktaydı. Sancağın toplam nüfusu 149 bin 157 kişiden ibaretti.⁶

Isparta Sancağının bağımsız bir liva haline getirilmesi, sancak eğitimi için oldukça önemli bir karar olmuştur. Çünkü artık sancakta hususi idare kurularak sancak bütçesi oluşturulabilecekti. Böylelikle hizmetler bürokrasiye takılmadan hızlı bir şekilde yapılabilecek ve kaynaklar da verimli kullanılabilirdi. Doğal olarak eğitim kurumları da bundan istifade edebilecekti.

² *Salnâme-i Vilâyet-i Konya*, H.1332, s. 559, 675-677, 709-714.

³ *Salnâme-i Vilâyet-i Konya*, H.1285, s. 46-51.

⁴ *Salnâme-i Vilâyet-i Konya*, H.1289, s. 95-102.

⁵ *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon: 30.18.1.1 Yer: 1.4.5

⁶ Besim Zühdü, *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Hamidabad (Isparta) Sancağı*, Ankara: Öğüd Matbaası, 1922, s. 17, 20.

3. Modernleşme Dönemi'nde Isparta Sancağında Eğitim

Isparta Sancağında klasik eğitim kurumları olan medreseler erken bir dönemden itibaren oluşturulmaya başlanmıştı. Sancaktaki ilk medreseler Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi'ne tarihlenmektedir.⁷ Sonraki dönemlerde de vakıf yoluyla birçok medrese yaptırılmıştı. 19. yüzyılın son çeyreğinde medrese sayısı ve kayıtlı talebe miktarı gözle görülür düzeyde artmaya başlamıştı. 1902 yılı itibariyle Isparta Sancağında eğitime devam eden altmış medrese ve 2 bin 421 talebe bulunmaktaydı.⁸

Medreselerin yanında sancakta modern eğitim kurumlarının eğitim-öğretime başlamaları 19. yüzyılın ikinci yarısındadır. Eğitim modernleşmesinin taşraya yansması 1869 yılındaki Maârif-i Umûmîye Nizamnamesi'nden sonradır. Oysa Isparta'da ilk modern mektep 1860 yılında tesis edilmişti. 1875 yılında da Çelebiler Mahallesi'nde kız çocukları için bir inas rüştiyesi vücuda getirilmiş ve kısa süre içinde her kaza merkezinde birer rüştiye mektebi açılmıştır.⁹

Öte yandan sancakta usûl-i atîka üzere eğitim veren sıbyan mektepleri yanında modern temel eğitim kurumları da meydana getirilmeye başlanmıştı. Sancakta 1884-1885 eğitim-öğretim yılı itibariyle iki yüz otuz sıbyan mektebine karşılık sekiz iptidai mektebi bulunmaktaydı. Bu okullarda 12 bin 436 kız ve erkek öğrenci öğrenim görmekteydi.¹⁰ Bu tarihten sonra yapılan çalışmalarla yeni tip okulların sayısının çoğaltıldığı görülmektedir.

Isparta Sancağında yeni yüzyılın başında halkın yoğun talepleri neticesinde bir idadi açılması gündeme gelmişti. Vali Avlonyalı Ferit Paşa'nın girişimleriyle Isparta Rüştiyesi, idadi haline getirilerek 1 Eylül 1902 tarihinde yapılan törenle eğitim-öğretime başladı.¹¹ Sancakta açılmış bulunan okullar için birçok öğretmene ihtiyaç duyulması üzerine 1 Eylül 1903 tarihinde iki yıllık eğitim süresi olan darülmualimin açılmıştır.

Netice itibariyle Birinci Dünya Savaşı öncesinde sancakta bir idadi, altı rüştiye mektebi vardı, Sancaktaki altmış dört temel eğitim kurumunda seksen bir öğretmen görev yapmakta ve 3 bin 840 kız ve erkek öğrenci eğitim-öğretim görmekteydi. Ayrıca on bir öğretmen ve dört yüz seksen öğrencisiyle beş Rum mektebi ve dört öğretmen, yüz on beş erkek ve kız öğrencisiyle bir Ermeni mektebi faaliyet göstermekteydi. Sancak merkezinde faal olarak hizmet veren on medrese vardı. Kazalarda bulunan birçok medrese eski ihtişamı kalmasa da eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmekteydi.

⁷ Behset Karaca, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Ağros (Atabey) Şehri ve Ağros Vakıfları", *IV. Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Burdur, (Aralık 2019), s. 106.

⁸ *Salnâme-i Nezâret i Maârif*, H.1319, s. 858-861.

⁹ Böcüzâde Süleyman Sami, *Isparta Tarihi*, (Haz. Hasan Babacan), Isparta: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., 2012, s. 143-144.

¹⁰ Maârif-i Umûmîye Nezâreti. *Maârif-i Umûmîye Nezâreti idaresinde bulunan mekâtib-i ibtidâîye, rüşdîye, idâdîye, âliye ile mekâtib-i husûsiye ve ecnebiyenin ve darsâdetde tahrîri icrâ kılınan ve taşrada mevcud bulunan kütübhanelerin istatistiği (1311-1312 sene-i dersiy-i mâliyesine mahsûsdur)*, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1318.

¹¹ *Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*, MF. MKT. 66-2/13.

4. 1914 Depremi ve Birinci Dünya Savaşı'nın Eğitime Etkisi

Isparta ve Burdur havalisinde 3-4 Ekim 1914 gece yarısı oldukça şiddetli bir deprem yaşandı. Isparta'da 5 bin 700 hane evden 2 bin 242'si tamamen, bin 933'ü kısmen yıkıldı.¹² Bin 500 kişi hayatını kaybetti, yaklaşık beş yüz kişi yaralandı. 20 bin kişi evsiz kaldı.¹³ Depremden eğitim kurumları da etkilendi. Yeni bir yapı olan idadi mektebi binası kısmen yıkıldı. Halil Hamid Paşa'nın vakfı olan cami, medrese ve kütüphane harabe hale geldi. Depremden kamu binalarının ne ölçüde zarar gördüğüne dair istatistiksel bilgiler yoktur. Fakat çok sayıda okul binası yıkılmış ya da tamire muhtaç hale gelmiş olmalıdır.¹⁴ Tabii olarak depremden öğretmen ve öğrenciler de etkilenmiş ve eğitim-öğretim faaliyetleri aksamıştı. Depremin üzerinden bir ay bile geçmeden Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi, deprem yaralarının sarılmasını zorlaştırmış, zarar gören okul binaları kısmi tamirden geçirilebilmiş ya da kendi haline bırakılmıştır. Nitekim üç katlı kâgir bir binaya sahip olan idadinin zarar gören üçüncü katı yıkılmak suretiyle iki katlı olarak faaliyetlerine devam etmiş,¹⁵ Halil Hamid Paşa'nın vakıfları ise harap bir şekilde kalmıştır.¹⁶

Birinci Dünya Savaşı'nda geniş çapta yapılan seferberlik nedeniyle yaklaşık 3 milyon kişi silahlantına alınmıştı.¹⁷ Askerlik çağına gelmiş talebeler, mükellef olan öğretmenler, askerlik şubelerine çağrılarak cepheye sevk edilmişlerdi. Bu nedenle Isparta Sancağında birçok medrese, talebe bulmakta zorlanmaya başlamıştı. Tek öğretmeni olan köy okullarının öğretmenlerinin askere alınması, yeni öğretmen bulunamadığından bu okulların kapanması anlamına geliyordu. Öte yandan gerek vergi gelirlerinin düşmesi gerekse savaş harcamaları nedeniyle eğitime gerekli kaynaklar bütçeden aktarılamamaktaydı.¹⁸ Maaşlarını vilayet hususi idarelerinden alan öğretmenlerin birkaç ay maaş alamadıkları oluyordu. Zaten düşük maaşlarla çalışan öğretmenlerin alım gücü, savaşın getirdiği enflasyon nedeniyle her geçen gün erimekteydi. Bu şartlar altında eğitimden büyük başarılar beklenemeyeceği ortadaydı. Bütün bu koşullara rağmen sancak eğitiminde bazı olumlu gelişmeler de yaşanmıyor değildi. Sancağın eğitim-öğretim hususunda öne çıkmış kazası olan Yalvaç'ta bir idadinin açılmış olması, savaş döneminde sancaktaki umut verici gelişmelerden biri olmuştur.

¹² Bayram Çakıcı, "1914 Isparta ve Burdur Depremi", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri Bildiriler Kitabı*, İstanbul, (2001), s. 224.

¹³ Nedim İpek, "Burdur-Isparta Depremi (1914)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2 (1995), s. 191-192.

¹⁴ Depremde zarar gören Isparta köylerindeki okullarla ilgili bilgiler olmasa da Burdur havalisinde birçok köy okulunun hasara uğradığı ya da tamamen yıkıldığı görülmektedir. Nitekim Yazı, Karayvatlar, Çavuşlar, Yusufça mektepleri tamire muhtaç bir hâle gelmiş, Kışla ve Dirmil mektepleri depremden tamamen yıkılmıştır. *BOA*, MF. İST. 22/5; 22/55; MF. İBT. 40/17.

¹⁵ Abdullah Şevki Duymaz, "Isparta İdadisi", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 4/9 (Temmuz 2017), s. 47.

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Ispartalı Sadrazam Halil Hamid Paşa" *Ün Isparta Halkevi Dergisi*, 13/154-155, (Ocak-Mart 1947), s. 2098.

¹⁷ Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2014, s. 272.

¹⁸ Mesela 19 Ocak 1915 tarihli bir belgeye göre Konya Vilayetinin *mektepe inşası ve levazımât-ı tedrisiye* için hazineden istediği tahsisat, *ahval-i hazırâ* nedeniyle gönderilememiştir. *BOA*, DH. UMVM. 53/31.

5. Millî Mücadele Dönemi'nde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri

Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılışının hemen ardından teşekkül eden hükümette, eğitim işleriyle ilgilenen bir yürütme organı olan Maarif Vekâleti oluşturulmuştu. Böylece İstanbul'daki Maarif Nezareti ile birlikte ülkede eğitim üzerinde söz sahibi iki otorite ortaya çıkmıştı. Maarif Vekâleti, merkez örgütlenmesini tamamladıktan sonra taşrada bulunan eğitim-öğretim kurumları üzerinde denetim kurmak için mücadeleye girişmişti. Bu mücadele Büyük Millet Meclisi Hükümetinin İstanbul'a hâkim olduğu 1922 yılı sonuna kadar sürmüştür.¹⁹

Maarif Vekâleti, Millî Mücadele'nin en hararetli yıllarında bir dizi problemle baş etmek mecburiyetinde kalmıştı. Mali sorunlar, vekâleti en çok uğraştıran hususların başında geliyordu. Kaynakların askerî harcamalara tahsis edilmesi nedeniyle vekâlete bütçeden küçük bir pay ayrılabilirdi. Nitekim 63 milyon lira civarındaki 1920 yılı bütçesinden 577 bin lira kadar bir para tahsis edilmişti.²⁰ Bu para, vekâletin merkez teşkilatının masraflarına bile yetmeyecek düzeydeydi. Esasen vilayetlerdeki sultanî derecesine sahip olanların dışındaki okulların her türlü masrafı vilayet hususi idarelerine aitti. Vekâlet buralara kaynak aktarmıyordu. Fakat Millî Mücadele yıllarında hususi idarelerin gelirleri son derece düştüğünden öncelikle vilayetin diğer masraflarına harcamalar yapılıyor, okullar ve elbette öğretmenler ihmal ediliyordu. Vilayetler mali yetersizliği öne sürerek birçok okulu kapatmış durumdaydı. Aylarca maaşlarını alamayan öğretmenler vekâlete dilekçe üstüne dilekçe veriyorlardı. Öte yandan okul binalarından bazıları ordu veya diğer devlet kurumları tarafından işgal edilmiş bir haldeydi.²¹ Maarif Vekilleri, valileri bazen ikna ederek bazen de baskı yapmak suretiyle hususi bütçelerdeki eğitim harcamaları tahsisatlarını artırmaya, kapatılmış okulları yeniden açmaya ve başka işler için kullanılan eğitim yapılarını işlevi doğrultusunda kullanmaya çabalamışlardı. Maarif Vekâleti açısından özellikle kapalı haldeki öğretmen okullarının bir an önce eğitim-öğretime başlaması hususu, bir zorunluluk olarak görülmüştü. Öğretmen ihtiyacının doruğa çıktığı bu dönemde nitelikli öğretmen bulabilmenin tek kaynağı darülmallimiler ve darülmualimatlardı. Oysa 1921 yılı itibariyle Ankara Hükümetinin denetimi altındaki bölgelerde ayakta kalmış on dört öğretmen okulu ve buralara devam eden dokuz yüz civarında öğrenci vardı. Vekâletin çalışmaları ve yerel yönetimlerin fedakârlıklarıyla bu okulların sayısı kısa sürede yirmi dörde çıkarılmıştı.²² Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Mart 1923 tarihinde yaptığı meclis konuşmasından anlaşıldığına göre Maarif Vekâletince 1922 yılı içerisinde on yedi erkek ve bir kız sultanisi ile altı erkek ve iki kız idadisi

¹⁹ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara: Ocak Yay., 1997, s. 21.

²⁰ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Malî Kaynakları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1990, s. 329-330.

²¹ Ergün, *Türk Eğitimi*, s. 11-13; Erdoğan Başar, *Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, İstanbul: MEB. Yay., 2004, s. 61, 63, 65; Cemil Öztürk, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, İstanbul: MEB. Yay., 2005, s. 68.

²² Öztürk, *Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, s. 64-65.

yanında, kapalı darümualliminlerden on üçü de açılarak eğitim-öğretime başlatılmıştı.²³ Böylece öğretmen okullarının sayısı otuz yediye ulaşmıştı. Ankara Hükümeti bu çabalarla birlikte askerlik hizmetine tabi öğretmenlerle, darümuallimin öğrencilerini askerlikten muaf tutmak suretiyle öğretmen ihtiyacının karşılanmasında önemli bir adım daha atmıştır. Gerçekten de Birinci Dünya Savaşı sırasında çok sayıda öğretmen silahaltına alındığından özellikle tek öğretmeni olan köy okullarından birçoğu kapatılmak zorunda kalmıştı. Uzun vadede ülkeye ciddi zararlar verecek olan bu uygulama tercih edilmemiş, öğretmenlerin görevleri başında bırakılmasına ve darümuallimin öğrencilerinin okullarına devam etmelerine karar verilmiştir.

Millî hareket medreseleri de ihmal etmemişti. Birinci Dünya Savaşı'nda mali sorunlar nedeniyle zor durumda kalan ve öğrenci yokluğundan kapanan medreseleri yeniden ihya etme iradesi gösterilmişti. Nitekim meclis tarafından hazırlanarak 8 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen Medâris-i İlmiye Nizamnamesi ile medrese sistemini yeniden düzenleme yoluna gidilmiştir.²⁴ Medreselerin idaresi, müderrislerin ve talebelerin vazifeleri, talebe kabulü, inzibat, imtihanlar, okutulacak ilim ve fenler ile tatil zamanlarının belirlendiği 25 maddelik nizamname, Millî Mücadele dönemi boyunca uygulanmıştır. Şeriye ve Evkaf Vekâleti resmî yazılar ve tamimler göndererek müftülerden bölgelerinde ilmiye medresesi açmasını ısrarla talep etmiştir.²⁵ Vekâlet, memleketin ihtiyaç duyduğu din adamlarının bu sayede yetiştirilebileceği kanaatindeydi. Vekâletin ısrarlı taleplerinin birçok vilayette karşılık bulduğu, yeniden faaliyete geçen medreselere öğrenci kayıtlarının başladığı görülmektedir.²⁶

6. Millî Mücadele Dönemi'nde Isparta Sancağında Eğitim

Isparta Sancağında Millî Mücadele yıllarında eğitim veren en yüksek dereceli okul Isparta İdadisi idi. Okul 1902 yılında beş senelik bir sancak idadisi olarak açılmıştı. 1916-1917 öğretim yılına kadar bu şekilde hizmet vermiş, bu yıldan itibaren ilk iki sınıf Numune Mektebine dâhil edilmek suretiyle üç senelik bir okul haline getirilmişti. Hazırlık sınıfı niteliğindeki ihzarî kısmı ile iki sene eğitim verilen kısm-ı umumi bölümlerinden oluşan idadinin doğal olarak öğrenci sayısı da oldukça azalmıştı. 1920 yılında okulun eğitim sistemi bir kez daha değiştirilmiş ve hazırlık sınıfından sonra öğrenciler ziraat ve sanayi şubelerine ayrılmaya başlamıştır. 1923 yılında lise haline getirilen okulun yıllar itibariyle öğrenci ve mezun sayısı aşağıda verilmiştir:²⁷

²³ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2006, s. 159.

²⁴ *BCA*, Fon: 30.18.1.1, Yer: 3.19.3.

²⁵ Şeriye Evkaf Vekâletinin tamimi için bakınız: *BCA*, Fon: 51.0.0.0, Yer: 2.1.13.

²⁶ Sadiye Tutsak, "Millî Mücadele Yıllarında Ankara Hükümeti'nin İlmiye Medreselerini Canlandırma Çabası", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, V/2 (Aralık 2003), s. 16-19.

²⁷ Hilmi Dilmen, "Isparta Ortaokulunun Tarihçesi III", *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, 4/43-44 (Kasım 1937), s. 630.

Tablo 2. Isparta İdadisi Öğrenci Durumu

<i>Sene</i>	<i>Okulun mevcudu</i>	<i>Mezun Sayısı</i>
1914	148	16
1915	130	-
1916	34	3
1917	39	8
1918	41	8
1919	26	8
1920	24	5
1921	30	6
1922	40	9

Sancakta ikinci idadi Yalvaç kazasında 1915 yılında mevcut rüştiye mektebinin idadiye çevrilmesiyle oluşturulmuştu. Rüştiye mektebinin binası yıkılarak okul için yeni bir bina yapımına girişilmişse de imkânsızlıklar nedeniyle başarısız olmuş, idadi kiralık bir evde eğitim-öğretime başlamıştı. Okulun 1917 yılı başlarında öğrenci sayısı altmış dörde kadar çıkmıştı.²⁸ 1 Mart 1918 tarihine kadar beş öğretmeniyle eğitim vermeye devam eden okul, bu tarihte lağvedilerek yerine Numune Mektebi açılmıştır.²⁹ Konya Vilayetinin resmî yazısından anlaşıldığına göre idadinin lağvedilme nedeni okulun genişletilemeyen yetersiz eğitim kadrosu ve kendine ait binasının bulunmamasıydı. Her ne kadar bölge ahali yeni bina yapma taahhüdünde bulunmuş olsalar da savaşın getirdiği yokluklar nedeniyle bunu başaramamışlardı.³⁰ Fakat Yalvaçlıların bu sözlerini unutmadıkları ve Millî Mücadele'nin en hararetli zamanında yardımlarıyla idadi binasının tamamlanmasını sağladıkları görülmektedir. Nitekim Isparta Mutasarrıfı Müfit Bey ve Yalvaç Kaymakamı Abdurrahman Bey'in gayretleriyle Yalvaç İdadisini Açma ve Binasını Yaptırma Derneği kurularak çalışmalara başlanmış, kazanın ileri gelenlerinin ve halkın desteğiyle 1922 yılı itibarıyla binanın inşası tamamlanmıştı. Böylelikle Numune Mektebi tekrar idadiye dönüştürülerek 5 Kasım 1922 tarihinde eğitim-öğretime başlamıştır.³¹ Kaymakam Abdurrahman Bey'in fedakâr çalışmaları Maarif Vekâleti tarafından memnuniyetle karşılanarak kendisine üçüncü rütbeden maarif nişanı verilmiştir.³²

Isparta Sancağında Millî Mücadele Dönemi'nde altı adet numune mektebi eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştü. Numune mektepleri, iptidai ve rüştiye kısımlarını ihtiva eden modern eğitim kurumlarıydı. Rüştiye mekteplerinin 6 Ekim 1913 tarihli Tedrisât-ı İbtidâîye Kanun-ı Muvakkati ile iptidai mekteplerle birleştirilmesi kararı neticesinde

²⁸ BOA, MF. İST. 32/96.

²⁹ Nuri Köstüklü, *Yalvaç Tarihi Üzerine Araştırmalar (Tanzimat'tan Cumhuriyete)*, Isparta: Yalvaç Belediyesi Yay., 2010, s. 144.

³⁰ BOA, DH. UMVM. 69/30, lef 4 (12 Haziran 1334).

³¹ Köstüklü, *Yalvaç*, s. 144-146.

³² BCA, Fon: 30.18.1.1, Yer: 5.27.13.

ortaya çıkmış kurumlardı. Numune mekteplerinde her biri iki seneyi kapsayan devre-i evveli, devre-i mutavassıta ve devre-i aliyye isimleriyle ifade edilen üç dönemde toplam altı yıl ders okutulurdu.³³ Isparta'da bulunan Şehit Fethi Bey Mektebi bir numune mektebiydi. Okulun 1919-1920 eğitim-öğretim yılında iki öğretmeni ve toplam yüz yirmi iki öğrencisi vardı.³⁴ Yalvaç Numune Mektebinde ise aynı yıl sekiz öğretmen ve yüz on beş öğrenci, 1920-1921 eğitim-öğretim yılında da altı öğretmenin eğitim verdiği seksen altı öğrenci bulunmaktaydı.³⁵ Aşağıda verilen Şehit Fethi Bey Mektebine ait tedrisat cetvelinden anlaşıldığına göre numune mekteplerinde yoğun bir ders programı takip ediliyordu.

Tablo 3. Isparta Şehit Fethi Bey Mektebi Programı³⁶

Dersler	1.Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf
Elifba	x	-	-	-	-	-
Kuran-ı Kerim	-	x	x	x	x	X
Malumat-ı Diniye	x	x	x	x	x	-
Musahibat-ı Ahlakiye	x	x	x	x	x	-
Kıraat	x	x	x	x	x	x
İmla	x	x	x	x	x	x
Sarf ve Nahiv	-	x	x	x	x	x
Manzume Ezberi	x	x	x	x	x	x
Yazı	x	x	x	x	x	x
Hesap	x	x	x	x	x	x
Hendese	-	-	x	x	x	x
Eşya	x	x	x	x	x	x
Ziraat	x	x	x	x	x	x
Tarih	-	x	x	x	x	x
Coğrafya	-	x	x	x	x	x
Resim	x	x	x	x	x	x
El İşleri	x	x	x	x	x	-
Musiki	x	x	x	x	x	-
Terbiye-i Bedeniye	x	x	x	x	x	-

Bu kadar ders sadece iki öğretmen tarafından verilmişti. Bu durum pedagojik olarak doğru olmasa da şartlar gereği buna mecbur kalınmış olmalıdır. Nitelikli öğretmen bulamama meselesi sadece Isparta'nın değil, uzun yıllar Türk millî eğitiminin baş etmek zorunda kaldığı köklü bir sorun olarak varlığını sürdürmüştür. Aynı yıllarda Yalvaç'ta bulunan numune mektebinde derslere çok sayıda öğretmenin giriyor olması Numune

³³ *Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati* metni için bakınız: *Düstûr*, II. Tertib, C. V, s. 804-823.

³⁴ *KMA, Muhtelif Evraklar*, demirbaş no: 97, s. 72.

³⁵ Köstüklü, *Yalvaç*, s. 148-149.

³⁶ *KMA, Muhtelif Evraklar*, demirbaş no: 97, s. 72.. Bu kaynakta 1920 yılı Mart, Nisan ve Mayıs aylarına ait tedrisat cetveli bu şekilde verilmiştir.

Mektebinin Yalvaç İdadisinin lağvedilmesinden sonra aynı binada idadi öğretmenleriyle eğitim-öğretime devam etmesiyle ilgilidir. Nitekim Konya Vilayetinin 28 Mayıs 1918 tarihli bir yazısında Yalvaç İdadisi öğretmenlerinin aynı maaş ve aynı vazifeye numune mektebine alındıkları açıkça vurgulanmaktadır.³⁷

Millî Mücadele yıllarında Isparta Sancağında eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinde en problemlili alan kuşkusuz temel eğitim meselesi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı süresince gerek genç köy öğretmenlerinin silahaltına alınmasından, gerekse varlığını sürdürmek için halkın desteğine ihtiyaç duyan temel eğitim kurumlarının ekonomik çöküntü nedeniyle bu destekten mahrum kalmalarından ötürü birçok köy okulunun kapılarına kilit vurmaya zorunda kalınmıştı. Mütarekeden sonra terhis edilen öğretmenler sayesinde okullardan birkaçı açılmıştı fakat mali sorunlar giderek ağırlaştığından öğretmenlere aylarca maaş ödenemiyordu. Sancakta 1921 yılı itibariyle bütün okullarda yüz yirmi iki erkek, yirmi yedi kadın öğretmen istihdam edilmekteydi. On dokuz erkek ve bir kız mektebi öğretmensizlikten kapalı haldeydi. Sancakta numune mektepleriyle birlikte kırk üç erkek ve on iki kız mektebi eğitim-öğretimi sürdürmekteydi. Tahsil yaşında olan yani yedi ila on iki yaşları arasında bulunan 7 bin 163 erkek çocuktan 3 bin 850'si, 8 bin 234 kız çocuktan sadece altı yüz yetmiş yedisi okula devam edebiliyordu. Numune mektepleri dışında mevcut temel eğitim kurumlarının binaları sağlık şartları bakımından yetersizdi, temizliğe ve intizama çoğu zaman riayet edilmiyordu. Hemen bütün okullarda eğitim-öğretim materyalleri eksikti, beden eğitimi derslerine önem verilmiyor, geçiştiriliyordu.³⁸ Bu durum yalnızca öğretmen eksikliği ve mali yetersizliklerle açıklanamaz. Maarif Vekâleti henüz yeni kurulmuştu. Örgütlenmesini tamamlayabilmiş değildi. Sancakları teftiş edecek yeterince personeli yoktu.³⁹ İhtiyaç duyulan eğitim-öğretim materyalleri esasen Maarif Nezareti'nin İstanbul'daki depolarında bulunduğundan ve bunları temin etme imkânı olmadığından Anadolu okullarına gönderilememekteydi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın yukarıda bahsedilen Meclis konuşmasında üzerinde durduğu önemli hususlardan birisi de bu olmuştur. Mustafa Kemal Paşa konuşmasında Maarif Vekâletinin eğitim araç gereçlerinin yokluğundan dolayı hizmetlerini gereği gibi yapamadığı hususunu özellikle vurgulamıştı.⁴⁰ Isparta Sancağında bu olumsuz şartlara rağmen eğitimin geliştirilmesi için mesai harcayan ve başarılı olan yöneticiler de vardı. Yalvaç kaymakamı Abdurrahman Bey buna iyi bir örnektir. Abdurrahman Bey, Yalvaç'ta idadi binasının yapımında gayret sarf ettiği gibi aynı zamanda kazada muhtelif sayıda dershaneye sahip yedi adet iptidai mektebi tesis etmiştir.⁴¹

³⁷ BOA, DH. UMVM. 69/30, lef 3.

³⁸ Besim Zühdü, *Hamidabad Sancağı*, s. 26, 31.

³⁹ Millî Mücadelenin ilk yıllarında yetişmiş insan yokluğu nedeniyle zor zamanlar yaşanmıştı. Bu nedenle bir kişiye birden çok idari görev verilebiliyordu. Milletvekillerinden bazıları da ikinci iş olarak idari görevler üstlenmişlerdi. Nedim Sarıgözel, "Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)", *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7/12 (2017), s. 217.

⁴⁰ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri I-III*, s. 159.

⁴¹ BCA, Fon: 30.18.1.1, Yer: 5.27.13.

Millî Mücadele Dönemi'nde modern eğitim kurumları yanında sancakta işlevini yitirmiş bir durumda bulunan medreselerle de ilgilenilmişti. Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nde sancakta mevcut medreselerden Isparta'da bulunan Abdülkerim Efendi Medresesi dışındakiler öğrencisizlikten kapanmışlardı. Oysa 19. yüzyılın sonlarında sancak medreseleri nicelik yönünden altın devrini yaşamıştı. 1908 yılına kadar sancakta medrese sayısı ve devam eden öğrenci miktarı devamlı surette artmıştı. Fakat 1908 yılından sonra 1892 yılından beri yapılmayan kur'a imtihanlarının tekrar yapılacağı ilan edilmesi, ardından medreselere yılsonu sınavlarının konması ve nihayet 12 Mayıs 1914 tarihli Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkati ile diğer mektep talebeleri gibi medrese öğrencilerine de kısa süreli askerlik kuralının getirilmesi nedeniyle olsa gerek sancak medreselerine talep azalmıştı.⁴² Savaşın ilk yıllarında da askerlik çağına gelmiş medreselilerin silahaltına alınmasıyla bu kurumlar talebe bulamaz hale gelmişlerdi. Bu durum Mütareke Dönemi'nde ve Millî Mücadele'nin ilk yıllarında da aynı şekilde sürmüştü. Gerçekten de 1921 yılı itibarıyla Isparta'da Hüsameddin Efendi Medresesi, Kabalı Ali Efendi Medresesi ve Abdi Paşa Medresesinde ne müderris ne de talebe vardı. Halil Hamid Paşa Medresesi 1914 depreminde yıkılmıştı, paşanın validesi Zeynep Hanım'ın vakfı olan ve aynı adı taşıyan medresesi de harap bir haldeydi. Abdülkerim Efendi Medresesi ile Hatipoğlu Medresesinin birer müderrisi olmasına rağmen kayıtlı hiç talebesi yoktu. Kazalarda da durum bundan farklı değildi. Eğirdir'de bulunan Şeyh Ali Ağa Medresesi ile Dünder Bey Medreselerinde müderris ve talebe olmadığı için tedrisat yapılamamaktaydı. Yalvaç'ta Emir Sultan Medresesinde ve Karaağaç'ta bir medresede müderris bulunmuyordu. Neyse ki Büyük Millet Meclisinde alınan karar uyarınca medreseleri yeniden ihya etmek için çalışmalara başlanmıştı. Isparta'da müftü efendinin resmî dairesi olarak kullanılan Halil Hamid Paşa'nın vakfı olan medreseye otuz kadar talebe kaydolmuştu. Ağros nahiyesinde bulunan Atabey Medresesinin dört müderrisi vardı. Medrese tedrisata açılmış ve talebe kaydına başlamıştı. Uluborlu'da Gargu Lala Medresesinde görevli müderris tedrisata başlatılmıştı. Karaağaç'ta da bir medrese verilen emir doğrultusunda açılarak faaliyete geçmişti.⁴³

Görüldüğü gibi Millî Mücadele yıllarında Isparta Sancağında bir taraftan 1914 Depremi ile Birinci Dünya Savaşı'nın eğitim sistemine verdiği tahribat onarılmaya çalışılmış diğer taraftan eldeki bütün imkânlar seferber edilmek suretiyle yeni eğitim kurumları açılmaya başlanmıştı. Hemen belirtmek gerekir ki Isparta Sancağı, Millî Mücadele boyunca aslında eğitimin geliştirilmesi için uygun bir ortama sahip değildi. Sancak, hem İtalyanların hem de Yunanların işgal tehdidi altında bulunuyordu. Batı Anadolu'yu işgale başlayan Yunanların önünden kaçan binlerce Türk, Isparta ve havalisine hicret etmek

⁴² Osmanlı'da medrese talebelerinin askerlik yükümlülüğü üzerine çarpıcı tespitlerin yapıldığı bir çalışma için bakınız; Hasan Yıldız, "Osmanlı'da Medrese Talebelerinin Kur'a İmtihanlarından Muaf Tutulmalarının Sebep ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (Güz 2020), s. 1074-1125.

⁴³ Besim Zühdü, *Hamidabad Sancağı*, s. 31-33.

zorunda kalmıştı.⁴⁴ Bu nedenle bir taraftan da muhacirlerin ihtiyaçları karşılama yoluna gidilmişti. Bütün bu olumsuzluklara karşın Ankara Hükümeti ülkenin gerçek kurtuluşunu eğitimi geliştirmekte gördüğünden bu konuda kararlı bir tutum sergilemişti. Bununla birlikte eğitim-öğretim faaliyetlerine verdiği maddi ve manevi destekle bölge ahalisini ve eğitimin vazgeçilmez ögesi olan fedakâr öğretmenleri anmak gerekmektedir.

7. Isparta Sancağı Öğretmenleri

Millî Mücadele Dönemi'nde Isparta Sancağı dâhilinde görev yapan öğretmenlerin tamamını tespit edebilmek imkânı yoktur. Çünkü Millî Eğitim Bakanlığı arşivinin önemli bir kısmı Ankara'da 1947 yılında çıkan bir yangında yok olmuştu. Gerçekten de Maarif Vekâletinin Millî Mücadele yıllarına ait yazışmalarını içeren evraklar, Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerinde bulunmamaktadır. Neyse ki Konya Maarif Müdürlüğüne ait bazı belge ve defterler günümüze kadar korunabilmiştir. Bu envanter içinde yer alan Muallim Sicil Defterlerinde Isparta Sancağı öğretmenleriyle ilgili bilgilere erişilebilmektedir. Öğretmenlerin doğum tarihi, doğum yeri, baba adı, mezun olduğu okullar, görev yaptığı okullar ve maaş miktarları, tarih belirtilmek suretiyle sicil defterlerine kaydedilmiştir. Sicil defterlerinde Isparta Sancağında görev yapan öğretmenlerin kayıtları 1920 yılına kadar tutulmuştur. Bu, Isparta'nın Konya Vilayetinden ayrılarak bağımsız sancak olduğu tarihtir. Muhtemelen öğretmenlerin sicil bilgileri bu tarihten sonra Isparta'da Maarif Müdürlüğü tarafından takip ve kaydedilmeye devam etmiş olmalıdır. Sicil defterlerindeki bilgilerden sancakta görev yaptığı tespit edilen öğretmenler şunlardır:⁴⁵

Salih Efendi: Isparta İdadi Mektebi Müdürü idi. 1870 yılında Kastamonu'nun İnebolu kazasına bağlı Ayancık'ta doğdu. Halil Efendi'nin oğludur. Darümuallimin-i Aliye Fen Şubesinden 1901 yılında mezun oldu. Okul müdürlüğüne 15 Kasım 1912 tarihinde bin 200 kuruş maaşla atanmış, maaşı 1 Mart 1920 tarihinde bin 600 kuruşa yükseltilmiştir.

Halil Halid Efendi: Isparta İdadisi umum-ı tabiiye ve ziraat dersleri öğretmeniydi. 1886 yılı Balıkesir Bandırma doğumludur. Babasının adı Yahya'dır. Halkalı Ziraat Mektebinden 1910 yılında mezun oldu. 25 Ekim 1910 tarihinde sekiz yüz kuruş maaşla okula atandı. 1917 yılında bin kuruş maaş almaktaydı.

Hüseyin Şükrü Efendi: Isparta İdadisi tarih, coğrafya ve ulum-ı diniye dersleri öğretmeniydi. Akseki'de 1871 yılında doğdu. Ahmet Efendi'nin oğludur. Darümuallimin Rüştüye şubesinden 1898 yılında mezun oldu. Okula 30 Mayıs 1910 tarihinde altı yüz kuruş maaşla atandı. 1917 yılında maaşı sekiz yüz kuruşa çıkarıldı.

⁴⁴ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1999, s. 43.

⁴⁵ Faydalanılan defterler için bakınız; KMA, *Muallim Teftiş Defteri I*, demirbaş no: 42; *Muallim Teftiş Defteri II*, demirbaş no: 89; *Muallimlere Mahsus Müddet-i Hizmet Defteri*, demirbaş no: 65.

Hacı Hüseyin Efendi: Isparta İdadisi Türkçe ve Lisan-ı Osmanî öğretmeniydi. Bursa'da 1881 yılında doğdu. Darülmüallimin-i Aliye Edebiyat şubesinden 1908 yılında mezun oldu. Okula 18 Ocak 1912 tarihinde sekiz yüz kuruş maaşla atandı. Maaşı 1918 yılında dokuz yüz kuruştur.

Ömer Adil Efendi: Isparta İdadisi riyaziye dersleri öğretmeniydi. Isparta Yaylazade Mahallesi'nde 1900 yılında doğdu. Ahmet Hamdi Efendi'nin oğludur. Konya Sultanisinden 1917 yılında mezun oldu. Okula 21 Ekim 1918 tarihinde sekiz yüz kuruş maaşla atanmıştır.

Yani Toma Efendi: Isparta İdadisi Fransızca dersi öğretmenliği yapmıştı. 1887'de İstanbul'da doğdu. İstanbul Fransız Lisesinden 1902 yılında mezun oldu. Okula 18 Kasım 1911 tarihinde altı yüz kuruş maaşla tayin oldu. Maaşı 1918 yılında dokuz yüz kuruşa çıkarıldı. 1 Kasım 1919 tarihinde istifa etti.

Lutfik Efendi: Isparta İdadisi müzik dersi öğretmeniydi. Mühendis Agop Efendi'nin oğludur. 19 Şubat 1918 tarihinden itibaren iki yüz kuruş maaşla okulun müzik derslerine girmiştir.

İbrahim Efendi: Yalvaç Numune Mektebi Müdürü idi. 1889 yılında İstanbul'da doğdu.

Hacı Ahmet Efendi'nin oğludur. Darülfünun İlahiyat şubesinden 1910 yılında mezun oldu. 14 Nisan 1913 tarihinde Isparta İdadisi Arabi ve ulum-ı diniye öğretmenliğine tayin oldu. Aynı okulda tarih, coğrafya ve malumat-ı hukukiye ve ahlakiye derslerine de girdi. 12 Eylül 1918'de Numune Mektebi müdürlüğüne getirildi. 1920 yılında da okulun müdürü ve riyaziye dersleri öğretmeni idi.

Naci Efendi: Yalvaç İdadisi terbiye-i bedeniye öğretmenliği ve Yalvaç Numune Mektebi müdür yardımcılığı yapmıştı. Seydişehir'de 1896 yılında doğdu. Kuleli Askerî İdadisinden 1914 yılında mezun oldu. 10 Mayıs 1916 tarihinde Yalvaç İdadisine atandı. 1918 yılında maaşı 600 kuruştur. Aynı yıl Numune Mektebi müdür yardımcılığına sekiz yüz kuruş maaşla getirildi. 1 Aralık 1919'da bu görevinden istifa etmişti.

Müftüzade Mehmet Emin Efendi: Yalvaç Numune Mektebi sınıf öğretmeniydi. Yalvaç Kaşyukarı Mahallesi'nde Müftü Ahmet Rıza Efendi'nin oğlu olarak 1859 yılında doğdu. Yalvaç Rüştüyesinden mezun olduktan sonra Konya'da İrfaniye Medresesi'ne devam ederek Ömer Vehbi Efendi'den 1889 yılında icazet aldı. 1 Mart 1916 tarihinde iki yüz kuruş maaşla Yalvaç İdadisi ulum-ı diniye öğretmenliğine atandı. İdadinin lağvı üzerine 1918 yılı Nisan'ından itibaren Numune Mektebi öğretmeni olarak görevlendirildi. 1919 yılında maaşı altı yüz kuruştur. 1920 yılı itibarıyla hâlen görevini sürdürmekteydi.

Ragıp Efendi: Yalvaç Numune Mektebi elifba, ecza-yı şerife ve imla dersleri öğretmeniydi. Okula 20 Ekim 1918 tarihinde 600 kuruş maaşla atandı. 1919 yılında eşya ve ziraat derslerini de vermek üzere maaşı sekiz yüz kuruşa çıkarılmıştı.

İbrahim Efendi: Yaka köyü mektebi öğretmeniydi. 1893 yılında Nis Adasında doğdu. Sunullah Efendi'nin oğludur. Isparta Darülmualimin Mektebinden 1913 yılında mezun oldu. Yaka köyüne 18 Nisan 1914 tarihinde iki yüz kuruş maaşla atandı. 6 Nisan 1919 tarihi itibariyle aynı köyde altı yüz kuruş maaşla görev yapmaktaydı.

Ali Rıza Efendi: Isparta merkez Ravza-yı Osmanî Mektebi öğretmeniydi. Isparta Yaylazade Mahallesi'nde 1892 yılında doğdu. Dedezade Hacı Mehmet Efendi'nin oğludur. Isparta İdadisi ardından 1911 yılında Isparta Darülmualiminini bitirdi. Okula 14 Kasım 1916 tarihinde üç yüz kuruş maaşla atandı. 1 Mart 1919 tarihinde maaşı altı yüz kuruş olmuştur.

Mehmet Faik Efendi: Eğirdir Mithat Paşa Mektebi öğretmeniydi. 1876 yılında Mamüretülaziz'in Eğin kazasında doğdu. Kamil Efendi'nin oğludur. Isparta Darülmualimin Mektebinden 1897 yılında mezun oldu. Okulda 23 Eylül 1918 yılında sekiz yüz kuruş maaşla göreve başlamıştı.

Mustafa Efendi: Eğirdir Mithat Paşa Mektebi öğretmeniydi. Hacı Mehmet Efendi'nin oğludur. Rüştüye mektebi mezunudur. Okulda 14 Mart 1918 tarihinde üç yüz kuruş maaşla göreve başlamış, maaşı 1919 yılında altı yüz kuruşa çıkarılmıştır.

Halil Efendi: Nis Adası Mektebi öğretmeniydi. Isparta Yaylazade Mahallesi'nde 1901 yılında doğdu. Cemal Efendi'nin oğludur. Konya Sanayi Mektebinde üç yıl eğitim gördü. Isparta Ravza-yı Osmanî Mektebinden 1914 yılında mezun oldu. 28 Aralık 1918 tarihinden itibaren altı yüz kuruş maaşla Yalvaç'ta çeşitli okullarda resim ve el işleri öğretmenliği yaptı. 30 Kasım 1919 tarihinde Nis Mektebine atanmıştı.

Mehmet Arif Efendi: Nis Adası Mektebi öğretmeniydi. 1881 yılında Abdullah Efendi'nin oğlu olarak doğdu. Isparta Darülmualimini mezunudur. Okula 1916 yılında iki yüz elli kuruş maaşla atandı. Maaşı 6 Mart 1919 tarihi itibariyle altı yüz kuruşa çıkarılmıştır.

Bekir Sıtkı Efendi: Nudra köyü mektebi öğretmeniydi. 1863 yılında Karaağaç Cami-i Kebir Mahallesi'nde doğdu. Osman Efendi'nin oğludur. 1915 yılında İzmir Darülmualimininden mezun oldu. Isparta'da çeşitli köylerde öğretmenlik yaptıktan sonra 20 Kasım 1919 tarihinde altı yüz kuruş maaşla Nudra köyü öğretmenliğine atanmıştır.

Süleyman Efendi: Ağros Gündürle köyü mektebi öğretmeniydi. Köy okuluna 6 Mart 1919 tarihinde altı yüz kuruş maaşla atanmıştı.

Ethem Efendi: Sav köyü mektebi öğretmeniydi. Isparta'da 1897 yılında doğdu. Mustafa Efendi'nin oğludur. Isparta İdadisi rüştüye kısmından 1913 yılında mezun oldu. Köyün okuluna 14 Ekim 1915 tarihinde iki yüz elli kuruş maaşla atandı. Maaşı 1919 yılında altı yüz kuruşa çıkarılmıştı.

Mehmet Ali Efendi: Aydoğmuş ve İğdecik köyleri mekteplerinde öğretmenlik yapmıştı. Isparta'da 1893 yılında doğdu. Ömer Efendi'nin oğludur. Isparta Darülmualimin

Mektebinden 1913 yılında mezun oldu. Aynı yıl iki yüz elli kuruş maaşla Aydoğmuş köyü öğretmenliğine atandı. 1 Mart 1919 tarihinde İğdecik köyünde altı yüz kuruş maaşla öğretmenlik yapmaktaydı.

Hüsnü Efendi: Karaağaç Sarı köyü mektebi öğretmeniydi. Isparta Gündürle köyünde

1886 yılında doğdu. Babasının adı Hacı Reşit Efendi'dir. 1913 yılında Isparta Darülmualimininden mezun oldu. Köy okuluna 2 Şubat 1916 tarihinde iki yüz kuruş maaşla atandı. Maaşı 6 Nisan 1919 tarihi itibarıyla altı yüz kuruştur.

Abdullah Akif Efendi: Uluborlu Şehit Muhtar Bey Mektebi öğretmeniydi. Senirkent'te 1889 yılında doğdu. Veli Efendi'nin oğludur. İzmir İdadisinden 1914 yılında mezun oldu. 6

Mart 1916 tarihinde Karaağaç Şehit Niyazi Bey Mektebine üç yüz kuruş maaşla atandı. 14 Eylül 1916'da üç yüz elli kuruş maaşla Şehit Muhtar Bey Mektebine tayin edildi. Aynı okulda 1919 yılında maaşı altı yüz kuruşa çıkarılmıştı.

Sıdkı Efendi: Pavlu Mektebi öğretmeniydi. Sıdkı Efendi okula 17 Kasım 1916 tarihinde iki yüz elli kuruş maaşla tayin edilmiş, maaşı 1919 yılında altı yüz kuruşa çıkarılmıştır.

Rahmi Efendi: Uluborlu Yassıviran köyü mektebi öğretmeniydi. 1891 yılında Senirkent'te doğdu. Ali Efendi'nin oğludur. Okula ne zaman atandığı belli olmayan Rahmi Efendi, 24 Şubat 1919 tarihine kadar görev yapmıştır.

Havva Ana Hanım: Isparta Şehit Muhtar Bey İnas Mektebi öğretmeniydi. Hasan Efendi'nin kızıdır. Okula 11 Kasım 1917 tarihinde üç yüz kuruş maaşla atanmıştır.

Edibe Hanım: Isparta Şehit Muhtar Bey İnas Mektebi öğretmeniydi. Okula 27 Ekim 1918 tarihinde üç yüz kuruş maaşla atanmış, maaşı 1919 yılında altı yüz kuruşa çıkarılmıştır.

Nesime Mediha Hanım: Isparta Şehit Niyazi Bey İnas Mektebi öğretmeniydi. 1896 Diyarbakır doğumludur. Abdülkadir Efendi'nin kızıdır. Diyarbakır İnas Rüştüye Mektebi mezunudur. Okula 10 Kasım 1918 tarihinde altı yüz kuruş maaşla atanmıştır.

Saliha Hanım: Isparta Şehit Niyazi Bey İnas Mektebi öğretmeniydi. 1900 yılında Isparta'nın İskender Mahallesi'nde doğdu. Nuri Efendi'nin kızıdır. Şehit Niyazi Bey İnas Mektebinden 1915 yılında mezun oldu. Mezun olduğu bu okula yaklaşık iki ay sonra 9 Kasım 1915 tarihinde üç yüz kuruş maaşla öğretmen olarak atanmıştır. Maaşı 1919 yılında altı yüz kuruşa çıkarılmıştı.

Süreyya Nedime Hanım: Isparta Şehit Niyazi Bey İnas Mektebi öğretmeniydi. 1899 yılında Isparta'nın Çelebiler Mahallesi'nde doğdu. Mustafa Efendi'nin kızıdır. Darülmualimat-ı Aliye Mektebinden 1918 yılında mezun oldu. 14 Kasım 1918 tarihinde okula altı yüz kuruş maaşla tayin edilmişti.

Hanife Hanım: Yalvaç Namık Kemal Bey İnas Mektebi başöğretmeniydi. Okula 24 Şubat 1915 tarihinde altı yüz kuruş maaşla atanmıştır. 1918 yılı itibarıyla aynı okulda aynı maaşla görev yapmaktaydı.

Tevhide Hanım: Yalvaç Namık Kemal Bey İnas Mektebi öğretmeniydi. Okula 24 Nisan 1918 tarihinde üç yüz kuruş maaşla atanmış, bir süre sonra evlendiği için vazifesini bırakmıştı.

Marziye Hanım: Şemsü'l Maarif İnas Mektebi öğretmeniydi. Erzurum'da Topcuoğlu Mahallesi'nde 1899 yılında doğdu. Mehmet Nurullah Efendi'nin kızıdır. Isparta İnas Rüştüyesinden 1911 yılında mezun oldu. 29 Eylül 1914 tarihinde üç yüz kuruş maaşla Isparta Şehit Niyazi Bey İnas Mektebine atandı. Şemsü'l Maarif Mektebine 23 Mart 1919 tarihinde altı yüz kuruş maaşla tayin edilmişti.

Fatma Saniye Hanım: Ağros İttihat Terakki İnas Mektebi öğretmeniydi. 1919 yılı Şubat ayında altı yüz kuruş maaşla okula tayin edilmişti.

Şerife Hanım: Ağros İttihat Terakki İnas Mektebi öğretmeniydi. Konya'da 1890 yılında doğdu. Hacı Mustafa Efendi'nin kızıdır. Konya İnas Rüştüye Mektebinden 1904 yılında mezun oldu. 1912 yılında Tefenni İnas İptidai Mektebinde görev yaptı. 5 Kasım 1916 tarihinde atandığı Ağros İttihat ve Terakki İnas Mektebinde 6 Nisan 1919 tarihi itibarıyla altı yüz kuruş maaş almaktaydı.

Fatma Zehra Hanım: Uluborlu Şehit Niyazi Bey İnas Mektebi başöğretmeniydi. 11 Şubat 1919 tarihinde okula altı yüz kuruş maaşla atanmıştı.

Ayşe Hanım: Uluborlu Şehit Niyazi Bey İnas Mektebi öğretmeniydi. Uluborlu'da Mehmet Efendi'nin kızı olarak doğdu. İzmir İnas Rüştüye Mektebinden 1913 yılında mezun oldu. Okula 13 Eylül 1916 tarihinde iki yüz kuruş maaşla atandı. 6 Nisan 1919 tarihi itibarıyla altı yüz kuruş maaş almaktaydı.

Naciye Hanım: Uluborlu Senirkent Hafız Hakkı Paşa İnas Mektebi öğretmeniydi. Uluborlu'da 1896 yılında doğdu. Mülazım Hacı Ahmet Efendi'nin kızıdır. Uluborlu İnas Rüştüye Mektebinden 1908 yılında mezun oldu. Uluborlu İnas Mektebi bevvablığı yapmıştı. Okula 6 Mart 1916 tarihinde üç yüz kuruşla öğretmen olarak atandı. Maaşı 6 Nisan 1919 tarihi itibarıyla altı yüz kuruşa çıkarılmıştı.

Fatma Ayşe Hanım: Eğirdir Hafız Hakkı Paşa İnas Mektebi öğretmeniydi. Isparta Debbaghane Mahallesi'nde 1898 yılında doğdu. Rıza Efendi'nin kızıdır. Isparta İnas Rüştüye Mektebinden 1914 yılında mezun oldu. Okula 10 Mayıs 1916 tarihinde iki yüz elli kuruşla atandı. Maaşı 27 Ocak 1919 tarihi itibarıyla altı yüz kuruşa çıkarılmıştı.

Emine Zehra Hanım: Isparta Reşadiye Ana Mektebi öğretmeniydi. İstanbul'da 1899 yılında doğdu. Hüseyin Efendi'nin kızıdır. İstanbul'da Fatih İnas Numune Mektebinden 1917 yılında mezun oldu. Okula 1 Aralık 1917 tarihinde atandı. 6 Nisan 1919 tarihi itibarıyla altı yüz kuruş maaş almaktaydı.

Sicil defterlerinde Millî Mücadele yıllarında Isparta Sancağında görev yapan yirmi beş erkek ve on beş kadın öğretmenin kayıtlarına rastlanmaktadır. Bunlardan yirmi erkek ve dokuz kadın öğretmenin bilgileri oldukça ayrıntılı hazırlandığından bazı tespitler yapılmasına imkân vermektedir. 1919 yılı itibarıyla erkek öğretmenlerin en yaşlısı

altmış yaşında olan 1859 doğumlu Müftüzade Mehmet Emin Efendi, en genci henüz on sekiz yaşındaki 1901 doğumlu Halil Efendi idi. Erkek öğretmenlerin yaş ortalaması otuz dört civarındaydı. Sancakta istihdam edilen kadın öğretmenler ise oldukça genç yaşıydılar. Genel ortalama yirmi iki yaş düzeyinde olmakla birlikte en yaşlı bayan öğretmen olan Şerife Hanım, yirmi dokuz yaşındaydı.

Öğretmenlerden yirmi altısının doğum bilgileri bulunmaktadır. Bunlardan on altısı Isparta Sancağında diğerleri muhtelif yerlerde doğmuşlardı. Eğitim düzeyleri erkek ve kadın öğretmenlerde farklılık göstermektedir. Bilgileri bulunan yirmi erkek öğretmenin yarısı Darümuallimin mezunuydu. Altı öğretmen Isparta Darümualliminin Mektebinden diploma almışlardı. Sadece bir öğretmen medrese kökenliydi. Kalanlardan ikisi rüştiye, dördü idadi, biri sultani seviyesinde eğitim görmüştü. Yüksek eğitim almış iki öğretmenden birisi Halkalı Ziraat Mektebinden diğeri de Darülfünundan mezun olmuştu. Sicil kayıtlarında tespit edilen dokuz kadın öğretmenin sekizi rüştiye seviyesindeki bir okuldan sadece birisi darümuallimattan diplomalıydı. Öğretmen okulu dışındaki okullardan mezun olanların öğretmenliğe atanması uygulaması bu mesleğe duyulan şiddetli ihtiyacın doğal bir sonucuydu. Her ne kadar öğretmen olma hakkı esasen öğretmen okulu mezunlarına tanınmış bir ayrıcalık olsa da ülkede bu türden yeteri kadar okul bulunmuyordu. Maarif idareleri tarafından yapılan imtihanlarda başarı gösterenlere ehliyetname verilmek suretiyle okullarda görevlendirme yoluna gidilebiliyordu. Fakat belirtmek gerekir ki Maarif Vekâleti, Millî Mücadele yıllarında yerel idarecilerin öğretmen ihtiyacını gerekçe göstererek belirli şartlara haiz olmayanları öğretmen yapmasına şiddetle karşı çıkmış, bu duruma sebep olan idarecilerin cezalandırılacağı hususunda tamimler yayınlamaktan geri durmamıştır.⁴⁶

Sicil defterlerindeki kayıtlardan öğretmenlerin maaş miktarını tespit etmek mümkündür. Öğretmenlerin maaşlarının belirlenmesinde mezun olunan okul, kıdem, görev yapılmakta olan okulun niteliği gibi hususların belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. 1914 yılında bir köy öğretmeni iki yüz ila üç yüz kuruş civarında maaş almaktaydı. İstanbul'da orta dereceli bir memurun kira gideri katılmadan sadece bir aylık geçimi için gerekli tüketim mallarının bedeli Temmuz 1914 tarihi itibarıyla 236,25 kuruş olarak hesaplanmıştı.⁴⁷ Taşrada bir ölçüde fiyatların daha makul olabileceği hesaba katılırsa öğretmenlerin aldıkları maaşla kıt kanaat geçinebildikleri ortaya çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nde 1916 ve 1918 yıllarında iki kez bin kuruşa kadar olan maaşlarda %20, bu miktarın üzerindeki %15 oranında zam yapılmış, 1918'de ayrıca küçük derece maaşlardan kesintiler kaldırılmıştı.⁴⁸ 1919 yılında da Mart ve Haziran aylarında yayınlanan kararnamelerle ekmek bedeli adı altında memurlara bir miktar daha ek zam verilmişti.⁴⁹ Sicil defterlerinden anlaşıldığına göre Isparta

⁴⁶ Başar, *Millî Eğitim Bakanları*, s. 84.

⁴⁷ Zafer Toprak, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1995, s. 149.

⁴⁸ Toprak, *Devletçilik*, s. 149-150.

⁴⁹ Vedat Eldem, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Ankara: TTK Yay., 1994, s. 146-147.

Sancağında 1919 yılı itibarıyla en düşük öğretmen maaşı altı yüz kuruşa çıkmış bulunuyordu. Fakat bu artışlar maaşlarda reel bir büyümeyi ifade etmemekteydi. Nitekim 1914-1918 yılları arasında piyasa perakende fiyatlarının artış oranı inanılmaz boyutlara ulaşmıştı. İstanbul'da 1914 yılında 100 kabul edilen fiyatların 1915 yılında 153'e, 1916 yılında 320'ye, 1917 yılında 839'a ve 1918 yılında ise bin 789'a eriştiği görülmektedir. 1914 ve 1918 yılında kıyve itibarıyla ekmek, 1,25 kuruştan 34 kuruşa, pirinç 3 kuruştan 92 kuruşa, süt 2 kuruştan 45 kuruşa, gaz yağı 1,5 kuruştan 140 kuruşa, sabun 7 kuruştan 142 kuruşa çıkmıştı. Ayakkabının çifti 1914 yılında 70 kuruş iken 1918'de 1.100 kuruşa, maden kömürünün tonu 115 kuruştan 975 kuruşa yükselmişti.⁵⁰ Gerçekten de bu bilgiler dikkate alındığında öğretmen maaşlarının gerçek anlamda artmadığı tam tersine bir azalmanın söz konusu olduğu görülmektedir. Neyse ki Millî Mücadele yıllarında tüketim mallarının fiyatları görece sabit bir şekilde kalmış, hayat pahalılığı endeksi bir miktar düşme eğilimi göstermişti. Maaşlarını aldıklarında geçimlerini güçlükle de olsa sağlayabilen öğretmenler görevlerini fedakârca sürdürebilmişlerdi.

Öte yandan öğretmenlerin bazılarının mecburiyetleri olmamasına rağmen vatan savunmasına iştirak ettikleri de görülmektedir. Nitekim memleketi Ağros'ta öğretmenlik yapmaktayken 1915 yılında silahaltına alınan ve 1918 yılına kadar hizmet vermiş olan Hüsnü Bey, terhisinin ardından 1919 yılında Gönen köyü öğretmenliğine tayin edilmişse de 1920 yılı Ağustosunda görevinden ayrılarak millî kuvvetlere katılmıştı. Hüsnü Bey'i böyle bir karar almaya iten temel motivasyonun askerî birikime sahip olması nedeniyle Millî Mücadele'de daha faydalı olacağı düşüncesi olmalıdır. Gerçekten de Hüsnü Bey, Birinci Dünya Savaşı'na yedek subay olarak katılmış, muharebelerde gösterdiği başarılar nedeniyle teğmen rütbesine terfi ettirilmişti. Millî Mücadele'de tecrübeli subaylara olan ihtiyaç nedeniyle de gönüllü olarak cepheye gitmiş çarpışmaların ön saflarında yer almıştır.⁵¹

8. Sonuç

Osmanlı Devleti'nin modern eğitim-öğretim sistemini taşraya yayma mücadelesinde Isparta Sancağında başarılı çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim sancakta erken bir dönemden itibaren modern okullar açılmaya başlanmış, klasik eğitim kurumları olan sıbyan mektepleri ıslah edilme yoluna gidilmiştir. Bununla birlikte köklü bir medrese geleneğine sahip olan bölgede 19. yüzyılın sonlarına doğru yeni medreselerin açıldığı, talebe sayısının hızla arttığı görülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce sancak eğitimi belirli bir düzeye erişmiş haldedir. Bu başarının yakalanmasında enerjik yöneticilerin çabaları etkili olduğu kadar, bölge ahalisinin verdiği maddi manevi destek de önemli bir rol oynamıştır.

⁵⁰ Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, s. 49-51.

⁵¹ Cevdet Akçinlioğlu, "Hüsnü Gür", *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, 9/106-107-108 (Şubat- Mart 1943), s. 1485.

Hâl böyleyken 1914 yılında Isparta havalisinde yaşanan yıkıcı deprem ve bu felaketin üzerinden bir ay bile geçmeden Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi sancak eğitimi için yıkıcı sonuçlar getirmiştir. Öyle ki depremde çok sayıda okul binası yıkılmış ya da tamire muhtaç hale gelmiştir. Depremden öğretmen ve öğrenciler de etkilendiğinden sancakta eğitim-öğretim faaliyetleri sekteye uğramış ve yaralar uzun süre sarılamamıştır. Bunun ardından savaşın uzun meşakkatli yılları başlayacaktır. Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nde sert bir şekilde uygulanan genel seferberlik birçok eğitim kurumunu öğrencisiz ve öğretmensiz bırakmış, gün geçtikçe şiddetini artıran mali sorunlar okulların kapanmasına yol açmıştır. Gerçekten de gerek vergi gelirlerinin düşmesi gerekse savaş harcamaları nedeniyle eğitime bütçeden gerekli kaynaklar aktarılamamış vilayet hususi idareleri bazı zamanlarda öğretmenlerin maaşlarını ödeyemeyecek durumda kalmışlardır. Sancakta birçok köy okulu ve medreselerin nerdeyse tamamı kapalı haldedir. Eğitim-öğretime devam eden okullar yeterince ödenek alamamaktadır. Okullarda eğitim araç gereçleri eksiktir. Öğretmen ihtiyacı had safhaya ulaşmış haldedir. Mütareke Dönemi'nde böyle bir miras devralınmıştır.

Mütarekenin ardından Isparta Sancağında terhis edilen öğretmenlerin bir kısmının göreve alındıkları ve bazı okulların eğitim-öğretime açıldığı görülmektedir. Fakat bu Isparta'da eğitimi canlandıracak bir etki yaratmaktan uzaktır. Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra Millî Hükümetin eğitim meselesini ciddiyetle ele almasıyla durum değişmeye başlamıştır. Öncelikle öğretmen okullarını çoğaltmak ve askerlik muafiyeti getirmek suretiyle öğretmen ihtiyacını karşılama yoluna gidilmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında kapanmış medreseleri yeniden ihya etmek için müftülüklerden bölgelerinde medrese açmaları teşvik edilmiş ve bir nizamname hazırlanarak medrese sistemi yeniden düzenlenmiştir. Aynı zamanda vilayet hususi idareleri eğitim meselesinin önemi konusunda yönlendirilerek maarife daha çok kaynak aktarılması sağlanmaya çalışmıştır. Bazı durumlarda da genel bütçeden vilayetlere eğitim masraflarını finanse etmeleri için tahsisatlar gönderilmiştir. Bütün bu girişimlerin Isparta Sancağında da etkileri görülmüştür. Bu bağlamda Büyük Millet Meclisi Hükümetinin 18 Haziran 1920 tarihinde Isparta Sancağını Konya Vilayetinden ayırarak bağımsız liva haline getirmesi sancak eğitiminin yönetilmesinde ve fonlanmasında oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Çünkü bağımsız sancaklar, vilayet statüsünde kabul edildiklerinden hususi idareler kurmak suretiyle kendi bütçelerini yapabiliyorlardı. Bu sayede Isparta'da maarif idaresi teşkil edilerek sancak bütçesinden eğitim işlerine daha fazla kaynak aktarılabildi. Öyle ki 1921 yılı itibarıyla biri idadi, altısı numune mektebi olmak üzere toplamda elli altı okulun masrafları ve bu okullarda görevli yüz yirmi iki erkek, yirmi yedi kadın öğretmen ile diğer görevlilerin maaşları finanse edilebilmiştir. 1922 yılında Yalvaç'ta bir idadi ile yedi adet iptidai mektebi ve sancak genelinde dört medrese eğitim-öğretime başlamıştır.

Isparta Sancağı örneğinden anlaşıldığına göre Mütareke Dönemi'nde devralınan eğitim mirası Millî Mücadele Dönemi'nin zor koşullarında beşeri ve mali kaynakların verimli kullanılmasıyla bir ölçüde gelişme göstermiştir. Belki eğitimde parlak, göz alıcı başarılar söz konusu değildir. Fakat varoluş mücadelesi verilen bir dönemde eğitim meselesinin önemini vurgulayan güçlü bir iradenin gösterilmesi son derece değerlidir. Bunun yerel idarecilerde ve halkta karşılık bulmuş olması Cumhuriyet Türkiye'si'nin inşasında güçlü bir birikimin bulunduğu açık göstergesi olmalıdır.

Kaynaklar / References

Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Dâhiliye Nezâreti Umûr-ı Mahalliye-i Vilayât Müdiriyeti Belgeleri (DH. UMVM): 53/31; 69/30.

Maarif Nezâreti Mekâtib-i İbtidaiye Kalemi Belgeleri (MF. İBT): 40/17..

Maarif Nezâreti İstatistik Kalemi Belgeleri (MF. İST): 22/5; 22/55; 32/96.

Maarif Nezâreti Mektûbi Kalemi Belgeleri (MF. MKT): 66-2/13.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Fon: 30.18.1.1, Yer: 1.4.5

Fon: 30.18.1.1, Yer: 3.19.3

Fon: 30.18.1.1, Yer: 5.27.13

Fon: 51.0.0.0, Yer: 2.1.13.

Resmî Yayınlar

Düstûr, Tertib 2, C. V.

Konya Maarif Müdürlüğü Arşivi (KMA), Muallim Teftiş Defteri I, demirbaş no: 42; 1319-1320 Senesi Rüştiye Şakirdanı İmtihan-ı Umumi Defteri, demirbaş no: 43; Muallimlere Mahsus Müddet-i Hizmet Defteri, demirbaş no: 65; Muallim Teftiş Defteri II, demirbaş no: 89.

Maârif-i Umûmîye Nezâreti. Maârif-i Umûmîye Nezâreti idaresinde bulunan mekâtib-i ibtidâîye, rüşdîye, idâdîye, âliye ile mekâtib-i husûsiye ve ecnebiyenin ve dersââdetde tahrîri icrâ kılınan ve taşrada mevcut bulunan kütübhânelerin istatistiği (13111312 sene-i dersiye-i mâliyesine mahsûsdur), İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1318.

Salnâme-i Vilâyet-i Konya: H.1285; H.1289; H.1319; H.1332.

Kitap ve Makaleler

Akçinlioğlu, Cevdet, "Hüsni Gür", *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, 9/106-107-108 (Şubat- Mart 1943), s. 1485.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2006.

Besim Zühdü, *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Hamidabad (Isparta) Sancağı*, Ankara: Öğüd Matbaası, 1922.

Başar, Erdoğan, *Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*, İstanbul: MEB. Yay., 2004.

Beşikçi, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2014.

Böcüzâde Süleyman Sami, *Isparta Tarihi*, haz. Hasan Babacan, Isparta: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., 2012.

Çakıcı, Bayram, "1914 Isparta ve Burdur Depremi", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri Bildiriler Kitabı*, İstanbul, (2001), s. 219-248.

Duymaz, Abdullah Şevki, "Isparta İdadisi", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 4/9 (Temmuz 2017), s. 43-56.

Dilmen, Hilmi, "Isparta Ortaokulunun Tarihiçesi III", *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, 4/43-44 (Kasım 1937), s. 630-631.

- Eldem, Vedat, *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi*, Ankara: TTK Yay., 1994.
- Ergün, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara: Ocak Yay., 1997.
- İpek, Nedim, "Burdur-Isparta Depremi (1914)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 1/2 (1995), s. 191-196.
- Karaca, Behset, "XV ve XVI. Yüzyıllarda Ağros (Atabey) Şehri ve Ağros Vakıfları", *IV. Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Burdur, (Aralık 2019), s. 100-114.
- Köstüklü, Nuri, *Millî Mücadele'de Denizli Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1999.
- *Yalvaç Tarihi Üzerine Araştırmalar (Tanzimat'tan Cumhuriyete)*, Isparta: Yalvaç Belediyesi Yay., 2010.
- Müderrişoğlu, Alptekin, *Kurtuluş Savaşının Malî Kaynakları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1990.
- Okur, Mehmet, "Millî Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Millî ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1 (2005), s. 199-217.
- Öztürk, Cemil, *Türkiye'de Dünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, İstanbul: MEB. Yay., 2005.
- Sarıgüzel, Nedim, "Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)", *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7/12 (2017), s. 205-236.
- Toprak, Zafer, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1995.
- Tutsak, Sadiye, "Millî Mücadele Yıllarında Ankara Hükümeti'nin İlmiye Medreselerini Canlandırma Çabası", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, V/2 (Aralık 2003), s. 11-30.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Ispartalı Sadrazam Halil Hamid Paşa" *Ün Isparta Halkevi Dergisi*, 13/154-155, (Ocak-Mart 1947), s. 2098-2103.
- Yıldız, Hasan, "Osmanlı'da Medrese Talebelerinin Kur'a İmtihanlarından Muaf Tutulmalarının Sebep ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (Güz 2020), s. 1074-1125.

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. Kerim SARIÇELİK | Necmettin Erbakan Üniversitesi |
ksaricelik[at]erbakan.edu.tr | ORCID: 0000-0003-2827-6132**

Doç. Dr. Kerim Sarıçelik 07.06.1974 tarihinde Konya'da doğdu. İlk ve orta öğretimini aynı şehirde tamamladı. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünden 1997 yılında mezun oldu. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2002 yılında Yüksek Lisans, 2009 yılında doktora çalışmalarını tamamladı. Bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra mezun olduğu bölümde 1998 yılı Aralık ayında Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesinde 2013 yılında Doktor Öğretim Üyeliğine, 2020 yılında da Doçentliğe atandı.

**Assoc. Prof. Dr. Kerim SARIÇELİK | Necmettin Erbakan University |
ksaricelik[at]erbakan.edu.tr | ORCID: 0000-0003-2827-6132**

Assoc. Dr. Kerim Sarıçelik was born in Konya on 07.06.1974. He completed his primary and secondary education in the same city. He graduated from Selçuk University, Faculty of Education, Department of History Teaching in 1997. He completed his master's degree in 2002 and his doctorate studies in 2009 at Selçuk University Social Sciences Institute. After working as a teacher for a while, he started working as a Research Assistant in the department he graduated from in December 1998. He was appointed as a Doctor Lecturer at Necmettin Erbakan University Ahmet Keleşoğlu Faculty of Education in 2013 and as an Associate Professor in 2020.